

848

2848
0-16

Moncho, G.M. K32/29
A13/7/29

DITSO TSA BASOTHO BA TLHARESELELE

32/29

By G.M. Moncho,
Head Teacher, Tlhareselele School, Pitsani

rec
20/1/50

*This is original this was presented by J. Schaperera, June '50
for whom it was written, to see, keep etc.
M.C.
pp. 1-4*

Ga twe BaSotho ba Tlhareselele ba tšwa kwa LeSotho mo thabeng ya Kgwele (Riempiesberg). Go bonala gore ba setse ba latlhegetswe ke thulaganyo yotlne ya ditšo tsa bone, le mekgwa le melaô. Le magosi a bona tota a ntseng a ba busa ba sale kwa LeSotho ga ba itse go a rulaganya, le e seng 'lebôkô' ja ope wa bone kgotsa ja morafe.

Ba bina kwena, mme ga ba itse gore go tsile jang gore ba e bine. Ba bidiwa BaKwena ka sebôkô se sa bone.

Raphôthô Mmasa a re: E rile ba le kwa Kgwele ba ne ba busiwa ke morena Matsie, a tshegeleditse ngwana wa ga mogolowe Kofu-a-Maoba. Mme lehatshe le ne le pitlaganye, le sena boagô jwa batho, le manudišô a loruo le temo. Ka lobaka loo ba ne ba ruile thata; e dira gona kgosi Matsie le Letselea monnawê ba roma Mmasa gore a tle ntlheng ya Bokone go le baleba kwa morafe o ka falalelang teng. Mmasa a tla go fitlha mo Maamuse (Schweizer Reneke), a hitlhela e le lehatshe je le nonneng sentle, le na le mahudišô le malemo a a itekanetseng. Le ne le agilwe ke BaKgothu ba ga Pharatlhathê.

Mmasa a boela kwa Kgwele, a bolelela Matsie le Letšelea gore kgomo ya Maamuse e gangwa e kaname. BaKwena ba simolola go hudugela kwa hatshing ja Maamuse, e ka nna ka ngwaga wa 1860. Ba dule mo ga bone ba iketleeditse go ya go thibelela hela kwa Maamuse. Ba feta ba rala lehatshe ja Free State kaha bophirimatsatsi, ba tla ba tšhotse ditlhobolô tsa bone, ba tsamaya ka makoloi. Go no go busa molaodi President Brand mo Free State ka baka loo; mme ya re BaSotho ba feta ka motse wa Makeleketla mmušô wa ba amoga ditlhobolo, mme wa ba rebola go fetela kwa ba go gopotseng.

Ekete go tseelwa dithunya ga ba gakatsa bogolobogolo mo maikaelelong a bone. Ba tla go feta ka Bloemhof, ba bo ba tla go goroga mo Maamuse; ekete mo lobakeng lwa ngwaga tse pedi

/ba

ba sena go tšwa kwa Kgwele.

Mo Maamuse BaSotho ba nna ngwaga di ka nna tlhano nela, ba bo ba hudugela kwa Lonurutshe, ba tshaba kang e e neng o le ha gare ga BaKgothu le MaBuru a ga Pual Kruger.

Ga twe Pharatlhatlhe kgosi ya BaKgothu o na a sa ineele mo MaBukung, a gana go kgethela Kruger, mme kagišo e se ka ya nna gone; MaBuru a na a batla go tlasela BaKgothu, a ba senyetse ruri. E rile MaBuru a sa nntse a rera tiro e, BaSotho ba utlwela, mme ba tšhaba go nna mo ntweng. Ka lobaka loo marena a a na a nntse a busa BaKwena a na a šwetse teng kwa Maamuse. Bogosi jwa bone bo ne bo busiwa ke Kofu morwa Maoba, yo o na a nntse a tshwareletšwe ke Matsie, rangwanaagwe.

Ka ba na ba jewake moetlô BaSotho ba romela ditlnola kwa Dinokaneng motse wa Bahurutshe, mo motlheng wa ga Ikalafeng kgosi ya Bahurutshe. Ga dirala ya re ditlhola di boa tsa bolela ha Bahurutshe ba na le lehatshe je le ntle, e bile ba letlile gore BaSotho ba ka ba falalela.

Ga dira khuduga gape e mo go yona BaSotho ba na ba rata go itshenya lešomô; le gale e seng thata. Bangwenyana ba tsamaela ntlheng ya Taung, C.P., ba gasame, ba sa ipofa ngatana. Ba bangwe bale ngawana (?bangwenyana) ba na le Tampôrô mongwe wa magosana ba leba botlhabatsatsi, ba ya ba thibelela kwa GaPhiri (Koster), le gompiyeno ba sa le teng. Bontsi jwa BaSotho le bogosi jo bogolo jwa ya Dinokaneng. Ba na ba tla ka loruô lo lontsi gone lobakanyana lo ba na ba lo nntse kwa Maamuse e ne e le lwa tapologo le phuthulogo e kgolo, loruô lo atile thata. Bahurutshe ba amogela BaKwena ka kagišo ba ba baya ka bo-morafe jwa bone ha thoko ga motse wa Powê, ntlheng ya Bokwene, mo thotaneng e e bidiwang Borôtha-madi. Le gompiyeno BaSotho ba bangwe ba setse teng le kgosi e kgolo Kofu Maoba.

/BaSotho

BaSotho ba thibelega mo Borôthamadi, ba lapologa, ba tlhakanela maamusô a lehatshe le Bafuratshe. Legale ba ne ba hapaana le Bafuratshe ka mekgwa le melao. Gongwe ba se ke ba ye pitšong ka tsawanelo, kgotsa ba se ke ba bololele tiro ya morafe jaaka batho ba bangwe. Le gale moo go se ka ga phunya kgwêba epe; ga tsamaya ga iija mediêpê BaKwena ka bosii.

Kgang ya tšoga ha gare ga magosi a BaKwena, mme jaaka e le mokgwa morafe wa kgaogana wa nna dikarolo pedi. Ga twe maina a a latelang ke bana ba ga morena RaMaoba: Maoba, Matsie, Letšelea, Makhetha, Mojakisane, le ba bangwe ba sekae. Ha kgang e tla tšoga, Kofu a tshwara bara Matsie jaaka batlhanka fela, a ba nyatsisa morafe, a ba nyenyehatsa. BooraLetselea le Makhetha le ba bangwe ba ngongoregela selo se. Kofu a tšwelela pele hela go bogisa Motšoko morwa Matsie; a tlhokomologa dingongorego tsa morafe. Mongwe wa bangongoregi e ne e le Mothibedi morwa Letšelea, mme a akoha a itlhwatlhwaetsa a huduga a tla mono Tlhareselele polasing ya ga Kgosi Montshiwa mo hatshing ja BaRolong je le mo Tshireletšong. E rile kgang e nntse e tšwelela pele Mothibedi a kuela ba ba ratang go tswa mo Lohurutshe kwa go ene. Ga huduga bara Matsie le bara Letšelea, le bara Makhetha le bara Mohlomi, le bara Mmasa, le bara Mojakisane; ba tla Tlhareselele, yo o na a bidiwa Maiphitlhwane a baka loo.

Leina ja Maiphitlhwane le hupeditšwe ke Tlhareselele jaa-nong je le simologileng ka setlhare se seleele sa moku se se ne se heta ditlhare tsotlha ka go gola, se e ne e tle e ne ha Kgosi Montshiwa a etetse polasi e, a golole fa go šona, mme batho ba nne ba mo isetse lekgetho kgotsa sehuba teng.

E rile ka BaKwena ba na ba ruile thata a ba letla gore ba age mo polasing e, ka bo-morafe jwa bone, ka e bile ba le bantsi. BaKwena ba aga motse o o bidiwang Tlhareselele, nako kgolo ke ke eno.

/E rile

E rile bara Matsie ba sena go tla mo Tlhareselele, Mothibedi a re o ba naya maemo a bone a bogosi, mme ba bo mo rebolela, ba re a bo tsêyê. Jalo bara Letšelea ba sale ba bo tseela ruri go tla go tsena nakung eno. Mothibedi o šwetse gona mo Tlhareselele, bogosi jwa tšhwarwa ke Mpuane Letšelea, ka morwa Mothibedi Kaemane Letšelea a na a sa le mmotlana. BaRolong ba bolela gore BaSotho ba ne ba utlwa thata e bile ba le kagišo thata mo pušong ya Mothibedi go tla go tsena mo go Mpuane. E rile Kaemane a sena go gola Mpuane a mo neela bogosi ka kagišo, ka ngwaga wa 1935. Ya re ka 1936 Kaemane a ya go kopa bogwêra mo go kgosi Lotlamoreng Montshiwa, mme a bo rebolelwa a rupisa. Gompiyeno Kaemane o ile ntweng mme o tshegeleditse ke mongwe wa bo-rrangwanaagwe, e bong Mokgoro Letšelea.

BaSotho ba rile ba goroga mo Maiphitlhwane ba nithela le-hatshe le na le maamušo a loruô thata le letlnaku ja dijalo. Mme ba bo ba ruile dinku bogolo, mme tsa ata mo go boitshegang. Ba ne ba bogisiwa thata ke lenyora ja batho le ja diruiwa ka gobê go no go sena sediba sepe ha e se kgakala thata hela kwa Ngwa-tsau, e ka nna dimaele di le 12. Morago bangwe ba bone ba ikepela didiba tse di sa nntse di dirisiwa le gompiyeno; ba bangwe ba epa mekorwana le ditamo. Jaanong ba na le metsenyana a go nwa le loruô.

Mo thabologong BaSotho ba sa le kwa morago thata thata. Ba sa nntse ba batla thupišô boemong jwa thuto. Kgosi Lotlamoreng Montshiwa o ba agetse sekole ka ngwaga wa 1931, mme BaKwena ba se lebile jaaka letšhwenyo hela mo go bone. Bana ba basimane ba natehelwa ke go disa le gore ha ba nna makawana ba tseye konteraka ya dimaene ba ye Gauteng. Mo ditirong tsa legae le dikago ba sale kwa tlase thata. Dilo tsotlhe tsa tlhabologo ke letshwenyo je legolo mo go bone. Le gale bangwe ba bone ba ba agileng mo gare ga BaRolong ba botokanyana. Jaaka ba sa nntse ba gana thuto, mekgwa le maitšeo a bone mo ditirong tsotlhe di emelwa ke yo o sebetse. Maitseo a puo ya bone a sa nntse a tlnoka tlhabololo thata. Ka bokutšwane ke gore, mekgwa le maitseo a bone ga di dumalane le tsa SeTswana.

ends s 848 — ends